

Lärdomar och framgångsnycklar i projektet Ekosystem för en åldersvänlig bygd i Vingåker

Januari 2026

Yvonne Gunnarsdotter

Clara Gustafsson

SLU, institutionen för stad och land,
avdelningen för landsbygdsutveckling

Inledning och bakgrund

Under två år, 2024 och 2025, har Vingåkers kommun drivit projektet *Ekosystem för en åldersvänlig bygd*. Projektet har drivits i tre steg sedan 2019 inom ramen för Vinnovas satsning för Utmaningsdriven innovation. Genom dessa projekt har Vingåkers kommun arbetat med utmaningen att resurseffektivt möta krav och behov av service och trygghet så likvärdigt som möjligt för både centralort och landsbygd, utifrån en liten kommuns förutsättningar. Den stora utmaningen är att andelen äldre invånare ökar i mycket högre takt än de arbetsföra och i projektet har nya tekniska och organisatoriska lösningar testats.

Målet för det tredje och avslutande projektsteget har varit att etablera ett ekosystem för en åldersvänlig bygd i Vingåker, där alla delar av kommunens verksamheter, civilsamhälle, anhöriga och andra aktörer arbetar tillsammans för att individen ska kunna åldras hälsosamt, fördröja behov av vård och omsorg, samt optimera utförandet av vård och omsorg. Som en del i projektets arbete har en strategi tagits fram, med syfte att peka ut riktning i kommunens omställning till en åldersvänlig bygd och mot effektmålet att bli en åldersvänlig bygd 2031. En definition av en åldersvänlig bygd ges och utgår från WHO:s, vilken lyder: ”En åldersvänlig bygd är en plats där den fysiska, sociala och ekonomiska miljön är utformad för att stödja och möjliggöra ett hälsosamt och aktivt åldrande, där äldre människor kan leva tryggt, upprätthålla sin hälsa och fortsätta delta i samhället på meningsfulla sätt.”

Dokumentets syfte

Det här dokumentet riktar sig till kommuner, andra offentliga aktörer och intressenter som vill ta del av erfarenheter, lärdomar och framgångsnycklar från arbetet i Vingåkers kommun. Dokumentet baseras på en utvärdering som gjordes i samband med projektavslut med syfte att ge respons på Vingåkers arbete och att hjälpa kommuner som vill arbeta med åldersvänlighet.

Ett ekosystem för en åldersvänlig bygd

Projektets hypotes är att tidigt stöd innan behovet av vård och omsorg uppstår ökar hälsa och självständighet hos äldre. Projektet har arbetat med att stärka sociala strukturer genom att bland annat tillgängliggöra aktiviteter och mötesplatser, inspirera och medvetandegöra ett hälsosamt åldrande, minska ofrivillig ensamhet och öka det digitala innanförskapet. Man har framförallt implementerat välfärdsteknik inom hemtjänstverksamheten. Det har genomförts en innovationsupphandling av en så kallad trygghetsplattform där olika tjänster från olika leverantörer kan samlas. Detta liknar ett ramavtal där leverantören samarbetar med underleverantör.

Utvärderingen fastslår att idén med digital teknik i kombination med sociala aktiviteter är ett lämpligt koncept för att effektivisera och samtidigt upprätthålla kvalitén på äldreomsorg, att fördröja omsorgsbehov och minska ensamhet. Att arbetet genomförs i samarbete med externa aktörer och inspireras av WHO:s modell för åldersvänlighet ger en gedigen grund. Dessutom har två kunskapsrapporter med aktuell forskning sammanställts under projektet, vilket gör att det finns mycket kunskap om ämnet.

I utvärderingen framkommer att kommunikation är viktigt och där ingår att använda lättförståeliga och korrekta begrepp. Begreppet ekosystem för tankarna till biologiskt system, vilket det per definition också är. Enligt Wikipedia är ekosystem ett avgränsat område i naturen med både levande (djur och växter) och icke-levande (deras livsmiljö) komponenter. De senaste åren förekommer enstaka exempel på ekosystem som en benämning på ekonomiska system. När människor interagerar med ekosystemen kallas det humanekologiska system. Även begreppen fält och diskurs är vanliga benämningar på sociala system (inklusive ekonomi) där även biologiska komponenter kan ingå. I projektet har ett dokument kallat Ramverk för ekosystem för en åldersvänlig bygd tagits fram. Det beskriver ekosystemet i Vingåker som ”en samling strukturer, normer, funktioner och roller som samverkar i en miljö och förändras över tid”, vilket är en bra beskrivning av hur system fungerar. Slutsatsen är att i detta projekt är systemtänkandet helt rätt för att förstå hur en mängd komponenter ömsesidigt påverkar varandra inom en given ram, men det är både mer begripligt och korrekt att kalla det enbart sociala respektive digitala system, eller helt enkelt ett system för en åldersvänlig bygd.

Lärdomar och framgångsnycklar

I utvärderingen framkommer att de flesta är nöjda med vad som har åstadkommit i projektet, men säger att det krävs mer för att uppnå målet. Flera lösningar är i drift, några testas fortfarande och en del har slopats. Det finns en del positiva resultat, men de långsiktiga effekterna av lösningarna som projektet implementerar beror helt på om verksamheten fortsätter efter att projekttiden är slut. En avgörande faktor är att civilsamhället involveras mer och att samverkan mellan kommun och civilsamhälle får tydligare former som kan bestå över tiden. Som utmaningar inför projektet nämndes bl.a. att landsbygdskommuner ofta har brist på utbildad personal, dåligt utbyggt mobil- och fibernät samt långa avstånd och brist på vårdcentraler och läkare. Dessa faktorer ligger delvis utanför projektet, men projektet har arbetat med digital infrastruktur och det finns tecken på att de digitala lösningarna har effektiviserat hemtjänstens arbete. Dålig uppkoppling är dock fortfarande ett problem på vissa platser.

Inför starten av projektet så konstaterades det att det behövs en gemensam förståelse hos politiker och förvaltningschefer för att de demografiska förändringarna, en förmåga att arbeta strategiskt och långsiktigt med förändring, en plan för förvaltningen av projektets resultat, ett starkt stöd till medarbetarna som ska driva förändringsarbetet samt tydlighet vad gäller projektets syfte.

- Det behövs ett förarbete för att få **attitydförändring** och en öppenhet för att förändra arbetssätt. I Vingåker var idén om att utveckla digital teknik för att möta den demografiska utmaningen förankrad i den kommunala ledningsorganisationen redan innan projektet startade. Chefernas engagemang var avgörande för att få till stånd ett projekt.

- Arbetet bör vara **förvaltningsöverskridande**. I Vingåker ägdes projektet av kommunledningsförvaltningen. Chefer från andra förvaltningar har ingått i styrgruppen och medarbetare från olika förvaltningar har varit med i projektgruppen. Det har gjort att det operativa projektarbetet i alla fall delvis har varit förvaltningsöverskridande.
- Även **efter projekttidens slut** är det viktigt att alla förvaltningar är involverade i arbetet mot en åldersvänlig bygd och att det finns ett tydligt ägarskap. Att det finns en kommunal strategi för åldersvänlighet i Vingåker och handlingsplaner för de olika förvaltningarna är ett viktigt steg för att nå målet. Hur kommunen arbetar med exempelvis barn och unga, bredbandsutbyggnad och kollektivtrafik påverkar även äldre. Det kan finnas risker om det bara är socialförvaltningen som förvaltar resultaten efter projekttiden och att man inte kan behålla nyckelfunktioner för fortsatt verksamhet. Det behövs kompetens i den ordinarie verksamheten och tid att ta hand om alla resultat.
- Satsa på både det **digitala och sociala i samverkan** från start, både för att få de digitala lösningarna i hemtjänsten att bli användbara och för att engagera äldre i allmänhet, vilket i förlängningen är tänkt att minska behovet av hemtjänst och särskilt boende (Säbo). Det digitala systemet har utvecklats i samarbete med företag kring specifika lösningar, medan det sociala systemet är beroende av civilsamhällets ideella arbete både i föreningar och av enskilda individer. De studieförbund som har varit samarbetspartners i Vingåker har fått rejält minskade anslag, vilket minskar deras möjligheter att engagera sig.
- Samverkan med **externa aktörer** är nödvändigt för ett lyckat resultat. Privata företag inom digital teknik, civilsamhället, främst representerat av studieförbundet Vuxenskolan samt en referensgrupp, och offentliga aktörer som SLU har tillsammans med kommunen varit en lyckad trepartsmodell.
- **Innovationsupphandlingen** av en så kallad trygghetsplattform gör det enklare att samarbeta med de företag som svarar mot kommunens behov. Kommunen kan då ställa tydligare krav gällande vilka produkter man vill ha.
- Att anställa **personal som arbetar nära** de som ska utföra de digitala lösningarna är nödvändigt. Utbildningen kring välfärdsteknik riktad till undersköterskorna i Vingåker var mycket positiv. Den gav dem kompetens att lära upp och stödja hemtjänstpersonal på ett sätt som inte chefer inom förvaltningen hade kunnat göra. På så sätt förvann en hel del av motståndet mot att använda digitala hjälpmedel som var en av utmaningarna vid projektstart. Välfärdsundersköterskorna behövs i det fortsatta arbetet och ett förslag är att behålla två deltidstjänster där arbete i hemtjänsten ingår. Det skulle ge ett nödvändigt stöd att utveckla lösningar. Att tjänsterna också innehåller hemtjänstarbete garanterar att de har nära kontakt med verksamheten och kan fortsätta arbetet utifrån behovs- och användarperspektiv. Det underlättar också projektet uttalade mål att inte exkludera någon grupp och att digitaliseringen inte får ske på bekostnad av individernas välmående. En digital lots har också varit en viktig roll som har finansierats av

projektmedel. En sådan funktion behövs fortsatt för att snabbt kunna lösa tekniska problem så snart de uppstår.

- **Civilsamhället** vill gärna bidra till en åldersvänlig bygd och de efterfrågar initiativ från kommunförvaltningen för att hitta former för samarbete både mellan föreningar och mellan föreningar och kommun. På landsbygden är lokal utveckling genom Leadermetoden ett sätt att stärka civilsamhället. Det är ett EU-gemensamt initiativ som funnits i drygt trettio år och som bygger på trepartssamverkan där lokala representanter för offentlig, privat och ideell sektor bildar en styrelse som förvaltar projektmedel. Modellen med sektorsövergripande samverkan och möjligheten att få ekonomiskt bidrag har visat sig mycket framgångsrik i utvärderingar. Vingåkers kommun har arbetat med en liknande samarbetsmodell tillsammans med lokala utvecklingsgrupper. I en utvärdering av arbetet efterfrågar de lokala utvecklingsgrupperna särskilt dialog, transparens och återkoppling. Några konkreta förslag för att stärka samarbetet mellan kommunorganisation och civilsamhälle är:
  - *Mötesplatser* på olika håll i kommunen. I projektet om åldersvänlighet borde kommunen ha erbjudit minst en möteslokal för föreningar och allmänhet från start. Utvärderingen av projektet ser att en lokal kan komma att öka tilliten till kommunförvaltningen och underlätta samverkan med civilsamhället.
  - En *kommunal samordnare* som samarbetar med civilsamhället bör anställas. Vingåkers kommuns landsbygdsutvecklare har delvis denna roll. Några förslag på uppgifter är att göra föreningsregister, inbjuda till träffar, sköta seniorportalen och erbjuda lokaler. Det gäller inte enbart arbetet gentemot äldre utan är ett sätt för kommunen att få bättre kontakt med civilsamhället som har mycket att bidra med om det finns etablerat samarbete.
  - *Arvodera några personer* från civilsamhället med lokalkännedom och ett nätverk som kan vara en brygga mellan kommun och föreningar och mellan föreningar. De skulle kunna ha tät kontakt med samordnaren på kommunen och finnas på olika orter så att landsbygden blir representerad. Kombinera gärna med ett *aktivitetsbidrag till föreningar* som gör att civilsamhället lättare kan involveras. Båda förslagen har provats under projektet där aktivitetsbidraget gav bättre resultat än arvoderingen.
  - *Kommunicera och förankra* kommunens satsning hos föreningar och allmänhet i form av möten, informationsblad och seniorportal. Det är viktigt att vara konsekvent i benämningar och att undvika ord som folk inte förstår. Referensgruppen med seniorer i Vingåker är ett bra exempel på hur målgruppen kan involveras, men det tog tid att hitta en fungerande form.

En slutsats är att vägen mot en åldersvänlig bygd kräver både akut och långsiktigt arbete. Det är en utmaning för kommuner med en pressad ekonomi att inte bara ta sig an det akuta utan även avsätta resurser för det långsiktiga arbetet. Det behövs både finansiering och organisatorisk

struktur som möjliggör kommunikation, kompetensutveckling och stöd till olika aktörer både i kommunen, civilsamhället och företag. Civilsamhället och företag behöver involveras för att utveckla koncept som inkluderar ett helt system för åldersvänlighet och inte bara digitala produkter.